

KOMPOZYCJA ARCHITEKTONICZNA W DYDAKTYCE

Elżbieta Pytlarz

Katedra Architektury, Urbanistyki i Planowania Przestrzennego Wydział
Budownictwa i Architektury Politechniki Lubelskiej

e-mail: h.landecka@pollub.pl, e-mail: e.pytlarz@pollub.pl

Streszczenie: Artykuł jest prezentacją programu nauczania przedmiotu „Podstawy projektowania architektonicznego – kompozycje” studentów pierwszego roku kierunku architektura Wydziału Budownictwa i Architektury Politechniki Lubelskiej. Przykładowe prace studenckie zamieszczone w tekście są ilustracją wyników procesu dydaktycznego.

Słowa kluczowe: architektura, kompozycja, forma, funkcja, interpretacja, styl, kontekst, percepcja

WPROWADZENIE

Na realizację programu dydaktycznego poświęconego kompozycji architektonicznej przewidziano zajęcia realizowane na pierwszym roku studiów kierunku architektura Wydziału Budownictwa i Architektury Politechniki Lubelskiej. W pierwszym i drugim semestrze zajęcia podzielone są na blok wykładów oraz blok ćwiczeń.

Program zajęć opracowany został w zespole autorskim: dr inż. arch. Maciej Kłopotowski, mgr inż. arch. Elżbieta Pytlarz i wdrożony do dydaktyki studiów stacjonarnych w 2009 r.

Celem przedmiotu prowadzonego w semestrze pierwszym jest uzyskanie przez studentów wiedzy w zakresie podstawowych zagadnień z dziedziny kompozycji architektury, urbanistyki i planowania przestrzennego oraz wiedzy o kontekście kulturowym i przyrodniczym jako czynnika kształtowania formy przestrzennej a także nabycie umiejętności w zakresie kształtowania form architektonicznych determinowanych funkcją, stylem i kontekstem. Celem przedmiotu prowadzonego w drugim semestrze jest uzyskanie przez studentów wiedzy z zakresu podstaw percepcji architektonicznej, uzyskanie umiejętności analizy i interpretacji kompozycji przestrzennych oraz umiejętności kształtowania form o zadanych cechach. W ramach ćwiczeń projektowych realizowane są projekty oraz zadania klauzurowe wykonywane na zajęciach. W artykule przedstawiono sposób realizowania przyjętych założeń dydaktycznych oraz przykładowe projekty wykonane przez studentów pod kierunkiem nauczycieli prowadzących w semestrze pierwszym – zimowym. Projekty archiwizowane są w postaci zdjęć. Wszystkie przedstawione tutaj rysunki wykonane zostały przez prowadzącą zajęcia – Elżbietę Pytlarz – autorkę artykułu.

PODSTAWOWE POJĘCIA

Architektura.

Istnieje wiele definicji słowa „architektura” – od krótkiego sformułowania: *1. Sztuka kształtowania przestrzeni, wyrażająca się w projektowaniu, wznoszeniu i artystycznym kształtowaniu wszelkiego rodzaju budowli. 2. Kompozycja, układ, konstrukcja budowli*¹ – do subiektywnych i wręcz emocjonalnych określeń takich jak: *To obsesja*².

„Architekt” natomiast to: *1. Specjalista w dziedzinie architektury. 2. twórca, organizator*³
Ten rzeczownik wielokrotnie z upodobaniem używany jest współcześnie do określenia działań

---

1 Sobol E., *Podręczny słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN Sp. z o.o., Warszawa 1996, s. 21.

2 Budak A. (red.), *Antologia Co to jest architektura? Tom II*, praca zbiorowa, Manggha, Kraków 2008, s. 15.

3 Sobol E., *op. cit.*

takich na przykład, jak: „architekt programu uzdrowienia, budowy systemu itd.” Wobec tego, można stwierdzić, że słowo straciło wyłączone powiązanie z pierwotnym znaczeniem, czyli sztuką tworzenia przestrzeni. Przytoczę jeszcze kolejną, bardzo prostą odpowiedź na pytanie: „czym jest architektura?”

*„Architektura jest sztuką tworzenia za pomocą metod i środków budowlanych, przestrzeni funkcjonalnych (...) odpowiadających grupowym i indywidualnym potrzebom ludzi”.*⁴

Skoro, według podstawowych definicji zawartych m.in. w podanych wyżej źródłach, architektura jest sztuką, rodzi się pytanie – czym jest „sztuka”?

*„Sztuka to piękno widziane przez artystę”, lub – „piękne jest to, co kto lubi, co się komu podoba”.*⁵

Definicja ta niewątpliwie jest znakiem czasów, zwłaszcza w zakresie takiej sztuki, jak architektura współczesna, która dawno odeszła od jakichkolwiek wcześniejszych kanonów estetyki, a hasłowy „złoty podział” przestał już mieć jakiegokolwiek znaczenie w projektowaniu architektonicznym.

Kompozycja.

Ogólne znaczenie słowa „kompozycja” określone jest w podstawowych dostępnych źródłach, czyli w słownikach drukowanych i wirtualnych:

*„Kompozycja – 1. <układ, budowa dzieła sztuki; samo dzieło sztuki; w ogóle: całość, która powstała z elementów składowych.> 2. <nauka, teoria komponowania dzieł sztuki, zwłaszcza muzycznych>”*⁶.

W tym objaśnieniu, jak też w innych, odwołanie do muzyki jest podstawowym wytłumaczeniem słowa „kompozycja”.⁷

Kompozycja – słowo, pochodzące od łacińskiego „composito” znaczy zestawienie, łączenie i tak powinno być rozumiane w dziedzinie architektury – kompozycja architektoniczna – to nazwa określająca dzieło architektury, czyli sposób powiązania elementów tego dzieła (linii, płaszczyzn, brył, akcentów plastycznych, detali, elementów elewacji...) ale też skali i proporcji tak, aby stworzyć całość zgodną z zamierzeniem twórcy dzieła. W przytoczonych definicjach nie ma wzmianki o estetyce, czy o pięknie. Kompozycja zatem jest indywidualnym dziełem twórcy. Odbiór kompozycji jest subiektywny i stąd rodzi się problem nauczania przedmiotu. Niewątpliwie nowatorskim, oryginalnym podejściem do kompozycji w architekturze jest transpozycja muzyki na architekturę – połączenie dziedzin na pozór obcych sobie, a jednak bliskich, chociażby ze względu na rytm występujący w tych dziełach.

*„Muzyka i architektura posiadają wiele cech wspólnych, szczególnie gdy będziemy je porównywać pod względem zasad kompozycyjnych, a zwłaszcza przy wprowadzeniu wspólnego czasu percepcji tych kompozycji. Podstawowe zasady kompozycyjne mające odniesienie do muzyki, sztuk wizualnych i architektury można pokazać za pomocą pewnych modeli i symulacji. Są nimi między innymi: grafiki muzyczne, wizualizacje malarskie, graficzne i przestrzenne, impresje i barwne kolaże, oraz transpozycje”.*⁸

Kompozycja – dzieło absolutnie subiektywnie oceniane – może być uznane za piękne, lub nie. Wobec tego twórcy programu przyjęli wartościowanie prac semestralnych jako wynik oceny prowadzonej podczas prezentacji prac przez ich autorów przed nauczycielem i grupą studentów. W toku dyskusji zgłaszane są uwagi oraz wnioski. W ostatecznym podsumowaniu

4 Bussagli M., *Architektura, style, techniki, materiał, budowle, twórcy*, Świat Książki, Warszawa 2007, s. 7.

5 Estreicher K., *Historia sztuki w zarysie*, PWN, Warszawa 1988, s. 6.

6 Sobol E., *op.cit.*, s. 349.

7 Kopaliński W., *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem*, MUZA SA, Warszawa 1999, s. 270.

8 Satkiewicz – Parczewska A., *Autorska Metoda Transpozycji Muzyki na Architekturę*, w: „Przestrzeń i Forma” nr 20/2013, PAN oraz Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny, Szczecin 2013.

nauczyciel wskazuje błędy, których nikt nie potrafił dostrzec. Wydaje się, że przyjęta metoda postępowania w zakresie wartościowania prac jest na tyle konstruktywna, że studenci – autorzy prac – mają możliwość równoległej oceny wszystkich projektów oraz zakwalifikowania swojego dzieła na odpowiednim poziomie. Podsumowując – prezentacja, obrona i ocena „dzieła” odbywa się z udziałem jego autora

Forma.

„Forma i kształt” to określenia o szerokim znaczeniu ale bliskoznaczne, synonimiczne.⁹ Forma zespala części w całość, wobec tego jest bliska pojęcia kompozycji.

Stanley Abercrombie – krytyk, projektant XXI w. – uznaje, że kształt (forma) architektury jest czymś innym, niż kształt (forma) w architekturze¹⁰. Według tego kryterium istnieje podział dzieła architektury na jego części przestrzenne – zewnętrzną (elewacja, bryła) i wewnętrzną, czyli architekturę wnętrza zaprojektowaną przez twórcę dzieła.

Funkcja.

Wyjaśnienie słowa to: 1. „czynność, działanie, rola” (...), 2. „zależność”¹¹

Funkcjonalizm – „ w architekturze i sztuce: kierunek, według którego centralnym zagadnieniem jest funkcja użytkowa dzieła sztuki, budynku lub jego wnętrza”¹².

Temat funkcji nie jest chętnie podejmowany przez badaczy architektury. Czy dzieło architektoniczne ma swoją formą informować o funkcji, którą w sobie zawiera? W dobie kreowania architektury fałszu¹³ często nie da się rozróżnić zespołu zabudowy apartamentowej od obiektów kryjących funkcję biurową.

Interpretacja.

Znaczenie słowa to: „wykładnia, wyjaśnienie, wytłumaczenie, komentowanie czegoś; sposób odtworzenia...”¹⁴ Każdy projekt architektoniczny, w odróżnieniu od dzieł malarskich, literackich, muzycznych, rzeźbiarskich i wielu innych – wymaga, poprzez przedstawienie przekonujących argumentów – wytłumaczenia idei (pomysłu). Prezentacja projektu jest elementem dydaktyki, wobec tego, od pierwszego semestru zajęć „Podstawy projektowania – kompozycji”, wdrażana jest umiejętność interpretacji dzieła.

Styl

Styl w architekturze to zbiór zdefiniowanych prawideł, jakim podlega kompozycja dzieła architektonicznego. Wyraźnie rozpoznawane style od starożytności (joński, dorycki, koryncki), przez średniowiecze (romański, gotycki), renesans (inspiracja sztuką klasyczną), okres od XVI do XVIII wieku (manieryzm, barok, rokoko), wiek XIX (połączenie historyzmu z modernizmem, eklektyzm jako przemieszanie różnych stylów) aż do czasów współczesnych, gdy niejednokrotnie trudno jest określić styl, gdyż nowe tendencje nie podlegają jakiegokolwiek klasyfikacji¹⁵. Kontekst – inaczej otoczenie, sąsiedztwo, tło. Bardzo ważny aspekt w projektowaniu formy architektonicznej, ostatnio często pomijany na rzecz chaosu przestrzennego.

Percepcja – inaczej postrzeganie, rozpoznanie za pomocą zmysłów. Architektura sensualna przemawia do odbiorcy nie tylko efektami wizualnymi, w poznawanie włączane są pozostałe zmysły – głównie dotyk, słuch i węch, co sprawia, że architektura zaczyna mieć inne, nowe znaczenie¹⁶.

3. Projekty – semestr I.

9 Basista A., „Kompozycja dzieła architektury”, Universitas, Kraków 2006, s.27.

10 Basista A., *op. cit.*, s. 27.

11 *Op.cit.*, Sobol E. s. 217.

12 *ibidem*, s. 217.

13 Krier. L., „Architektura Wybór czy Przeznaczenie”, Wyd. Andreas Papadakis, Wielka Brytania 1998, s. 31.

14 *Op.cit.*, Kopaliński W., s. 234.

15 Bussagli M., „Architektura...”, *op.cit.*, s.107.

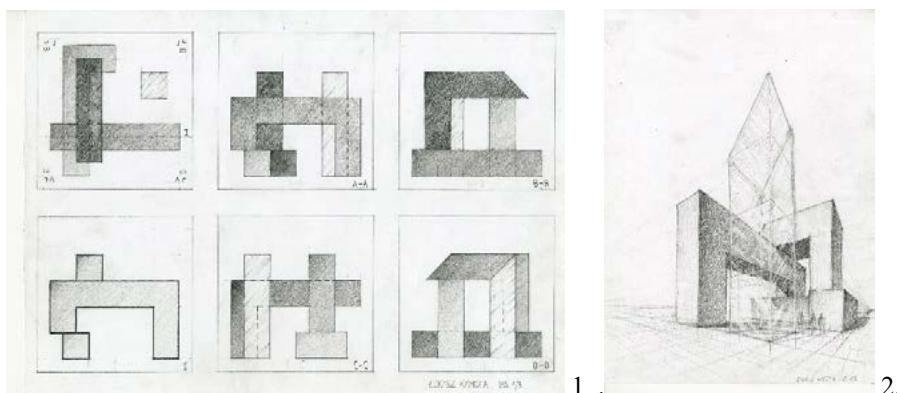
16 Pallasmaa J., „Oczy skóry. Architektura i zmysły”, Instytut Architektury, Kraków 2012, s. 81.

1. Modelowanie prostych kompozycji przestrzennych – kompozycja 4 brył.

Cel ćwiczenia projektowego – przygotowanie do prawidłowego rejestrowania graficznego formy przestrzennej (rzut, przekrój, widok).

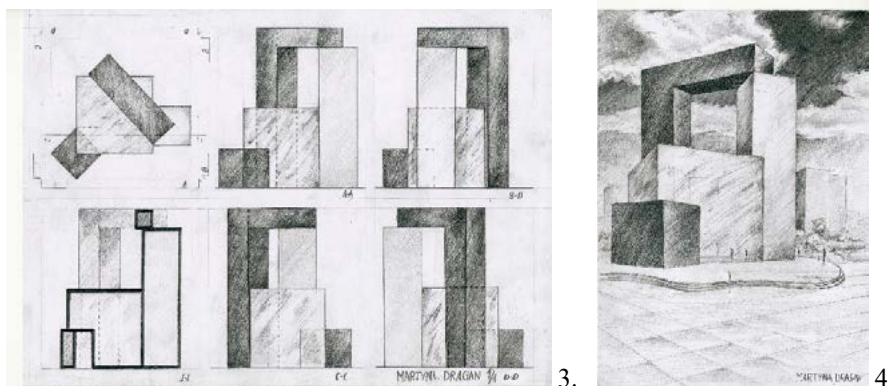
Kompozycję złożoną z 4 brył (jedna bryła jest ze szkła, pozostałe z innego materiału) należy przedstawić w postaci makiety, rzutu, 4 widoków, przekroju oraz perspektywy. Format arkusza – A3.

Przeprowadzenie tego ćwiczenia przygotowuje studentów do zapisu graficznego kolejnych projektów semestralnych a prowadzącemu zajęcia daje pierwszą informację o poziomie grupy.

Ryc. 1., 2. Autor: Łukasz Kamola, R.A.2014/2015 Szklana bryła jest wyraźnie wyróżniona – stanowi akcent kompozycji

Fig. 1., 2. Author: Łukasz Kamola, R.A.2014/2015 Glass block is significantly highlighted – the accent of the composition

Ryc. 3., 4. Autor: Martyna Dragan, R.A.2015/2016 Szklana bryła gra nadrzędną rolę – zspala trzy pozostałe

Fig. 3., 4. Author: Martyna Dragan, R.A.2015/2016 Glass block plays superior role – unites three others

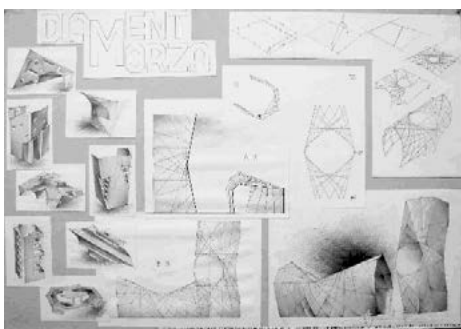
2. Modelowanie kartki papieru – architektura i funkcja.

Cel ćwiczenia projektowego – intuicyjne kształtowanie form przestrzennych z płaszczyzny, właściwe kojarzenie formy, funkcji i skali obiektu architektonicznego. Z arkusza brystolu formatu A4 lub z jego części (kwadrat), poprzez nacięcia i zagięcia kartonu, należy wykonać model abstrakcyjnej ale skojarzonej z konkretną funkcją formy architektonicznej. Model ma być samonośny, przy czym nie wolno wykorzystywać jako podstawy płaszczyzn

powstających na skutek zaginania kartki (oparcie tylko na krawędziach i wierzchołkach). Arkusz ma pozostać w całości – bez odrzucania nacinanych fragmentów. Nie należy zaginać arkusza w taki sposób, by powierzchnie powstałe na skutek zagięć, dotykały do siebie. Projekt należy przedstawić w postaci rzutu, przekroju, widoków oraz perspektywy z poziomu człowieka, dodatkowo należy zilustrować „metodę postępowania”. Projekt ma być przedstawiony na arkuszu brystolu o wymiarach 100×70 cm. Student może pokazać dwie formy o podobnej stylistyce – z tej samej „rodziny”. Zaprojektowanemu obiektowi (obiektom) należy nadać abstrakcyjną nazwę oraz przypisać mu funkcję użytkową z tym, że funkcja może być jeszcze teraz nieznaną – futurystyczną.

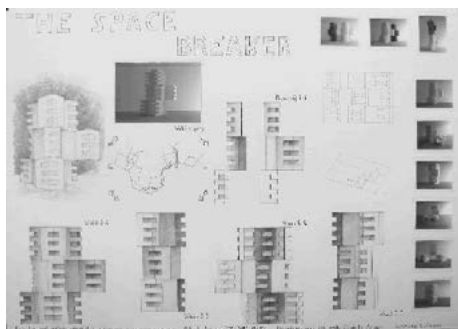
Ćwiczenie niezwykle rozwija kreatywność i abstrakcyjne myślenie. Zapis graficzny jest pierwszą próbą atrakcyjnego przedstawienia projektu a prezentacja – nauką umiejętności przekazania własnej idei.

Modelowanie kartki odbywa się na zajęciach. Studenci wykonują wiele form, które – po wspólnej z nauczycielem analizie – są odrzucane albo przeznaczone do przedstawienia w postaci zapisu graficznego.

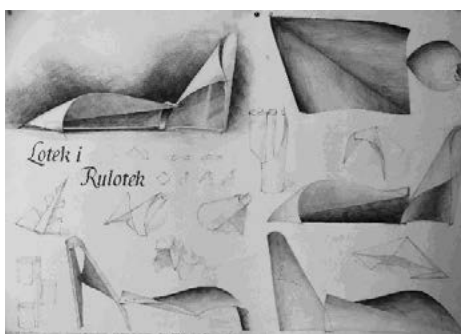
5.

Ryc. 5. Autor: Krzysztof Mazur, R.A.2009/2010, Obiekt użyteczności publiczne
Fig. 5. Author: Krzysztof Mazur, R.A.2009/2010, Public utility structure

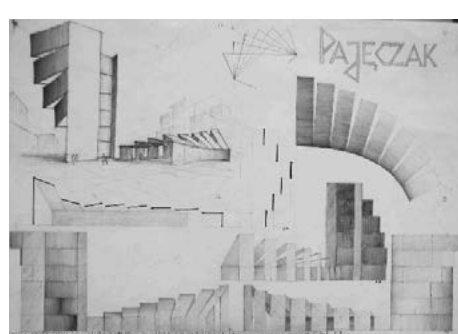
6.

Ryc. 6. Autor: Filip Leśniewski, R.A.2011/2012, Domy wielorodzinne
Fig. 6. Autor: Filip Leśniewski, R.A.2011/2012, Multi – family houses

7.

Ryc. 7. Autor: Angelika Gałań, R.A.2012/2013, Lotnisko z wieżą kontroli lotów
Fig.7. Author: Angelika Gałań, R.A.2012/2013, Airport with the control tower

8.

Ryc. 8. Autor: Łukasz Kamola, R.A.2013/2014, Apartamentowiec z usługami
Fig. 8. Author: Łukasz Kamola, R.A.2013/2014, Apartment building with services

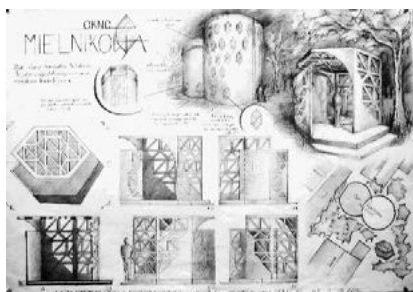
3. Altana – architektura i styl

Cel ćwiczenia projektowego – próba prawidłowego wkomponowania małej formy architektonicznej towarzyszącej obiektowi o wyraźnej stylistyce.

Należy zaprojektować współczesną altanę, która zostanie ustawiona w ogrodzie obok jednego z pięciu domów: do wyboru.

1. Konstantin Mielnikow, dom własny, ZSSR, Moskwa, Kriwoarbackij Pieriełok 10, (1927–1929)
2. Gerrit Rietveld, dom pani Schröder, Holandia, Utrecht, (1924)
3. Frank Lloyd Wright, „Dom nad wodospadem”, Pennsylvania, (1935–1939)
4. Frank Gehry, dom własny, USA, California, Santa Monica, (1977–1979)
5. Herzog & de Meuron, Rudin House, Francja, Leymen, (1997)

W celu wykonania zadania projektowego należy przeprowadzić analizę architektury domu. Projekt ma być przedstawiony w formie graficznej na arkuszu o wymiarach 100×70 cm za pomocą rzutu, elewacji, przekroju, widoków (skala 1:10, 1:20 lub 1:25), perspektywy oraz makiety. Grupa podzielona jest na 5 zespołów – wybór przynależności do konkretnej grupy zależy od chęci i świadomości studenta. W pierwszym kroku odbywa się prezentacja referatów opracowanych grupowo (referat w grupie 3-osobowej). Po analizie obiektu, przy którym ma powstać altana, studenci przedstawiają koncepcję nauczycielowi prowadzącemu zajęcia. Jeśli korekta jest pomyślna – projekt realizowany jest za pomocą zapisu graficznego oraz przedstawiany w formie makiety, jeśli nie – odsyłany jest do ponownej korekty.

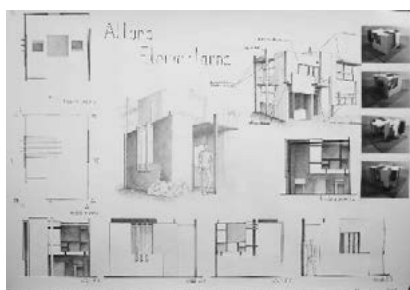

9.

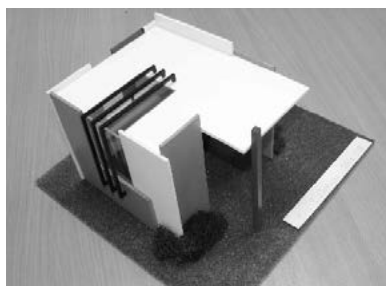

10.

Ryc. 9., 10. Altana przy domu Mielnikowa, autor: Karolina Krzysiak, R.A. 2011/2012
Fig. 9., 10. Gazebo next to Mielnikov house, author: Karolina Krzysiak, R.A. 2011/2012

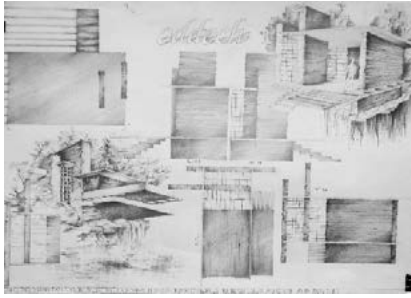

11.

12.

Ryc. 11., 12. Altana przy domu pani Schröder, autor: Filip Leśniewski, R.A. 2011/2012
Fig. 11., 12. Gazebo next to Schröder house, author: Filip Leśniewski, R.A. 2011/2012

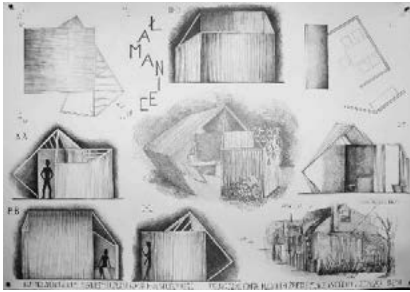

13.

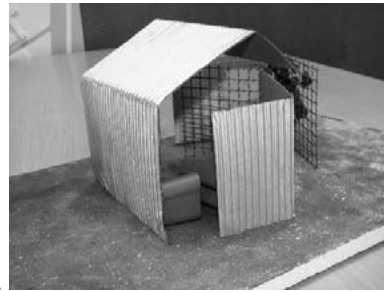

14.

Ryc. 13., 14. Altana przy „Domu nad wodospadem“, autor: Marta Krassowska, R.A. 2012/2013
 Fig. 13., 14. Gazebo next to “Falling water house”, author: Marta Krassowska, R.A. 2012/2013

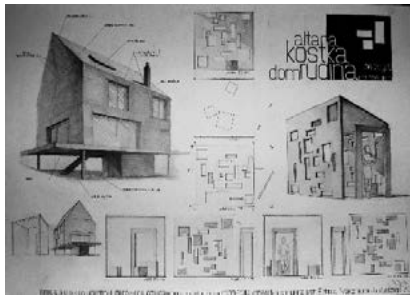

15.

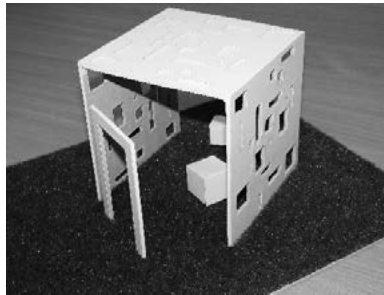

16.

Ryc. 15., 16. Altana przy domu Franka Gehrego , autor: Beata Chęcińska, R.A. 2011/2012
 Fig. 15., 16. Gazebo next to Frank Gehry house, author: Beata Chęcińska, R.A. 2011/2012

17.

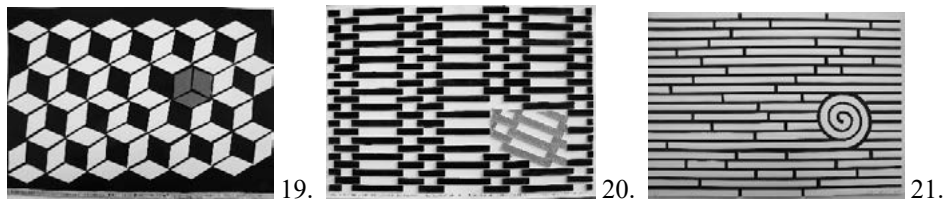
18.

Ryc. 17., 18. Altana przy domu Rudin House, autor: Jan Leszega, R.A. 2009/2010
 Fig. 17., 18., Gazebo next to Rudin House, author: Jan Leszega, R.A. 2009/2010

4. Raster urbanistyczny – kontekst architektury, dominanta i akcent w monotonnej przestrzeni.

Cel ćwiczenia – próba prawidłowego wkomponowania obiektu o charakterze dominanta lub akcentu w kontekście powtarzalnych elementów.

Należy zilustrować obszar pokryty rastrem monotonnej, powtarzalnej kompozycji złożonej z takich samych elementów. W wybranym polu należy ustawić formę w charakterze całej kompozycji, która pełnić będzie rolę dominanta lub akcentu. Projekt należy przedstawić w formie makiety o formacie A3.

Ryc. 19., 20., 21. Przykłady kompozycji z akcentem.

Autorzy: 19. Kamil Jaruga, 20. Anna Witkowska, 15. Łukasz Kamola

Fig. 19., 20., 21. Examples of composition with accent.

Authors: 19. Kamil Jaruga, 20. Anna Witkowska, 15. Łukasz Kamola

Ryc. 22., 23., 24. Przykłady kompozycji z dominantą.

Autorzy: 22. Maksym Kutsenko, 23. Filip Leśniewski, 24. Karolina Tomas.

Fig. 22., 23., 24. Examples of composition with dominant.

Authors: 22. Maksym Kutsenko, 23. Filip Leśniewski, 24. Karolina Tomas.

4. Podsumowanie

Wielkie znaczenie w poszukiwaniu i kreowaniu formy ma intuicja twórcy – inaczej mówiąc – talent. Wyobraźnia, wrażliwość postrzegania, umiejętność komponowania dzieła w określonym kontekście to walory, których nie da się nauczyć. Obecnie w Polsce kształci się przyszłych adeptów architektury na 37 wydziałach i kierunkach różnych uczelni. W dobie masowego kształcenia architektów widoczne są wyraźne różnice predyspozycji zawodowych studentów. Pojawia się niepokój związany z przyszłością architektury a wręcz z jej degradacją. Istnieje również odmienny pogląd na obecną sytuację – wraz z rosnącą w szybkim tempie liczbą wykształconych architektów, rośnie w społeczeństwie świadomość wartościowania przestrzeni oferowanej przez czynnych projektantów, być może na korzyść przyszłej rzeczywistości.

Juliusz Żórawski przytacza w swojej pracy „*O budowie formy architektonicznej*” różnorakie poglądy na temat estetyki i piękna. Między innymi jest tu również wzmianka o Adamy, estetyku piszącym w końcu XIX w., który uznany został za najbardziej krańcowego przedstawiciela kierunku subiektywistycznego. Wyrażał on przekonanie, że najważniejszym czynnikiem kształtowania (tworzenia) jest uczucie.

Twierdził również, że nie można się nauczyć kompozycji architektonicznej a zdolność do tworzenia plastycznego ma źródło w podświadomości i jest „*stałym stanem umysłu ludzkiego*”. Sformułował również prawdę: „...*geniusz znajdzie zawsze jedną i prawdziwą drogę i dlatęgo kpi sobie ze szkoły*”.¹⁷

Jako wykładowca przedmiotu „Podstawy projektowania architektonicznego – kompozycja” wyrażam odmiennie zdanie: chociaż talent jest wartością, którą obdarzeni są tylko nieliczni, wdrażanie podstawowych reguł oraz uwrażliwianie na piękno poparte sumienną pracą z pewnością przynosi oczekiwane efekty tym, którzy chcą się czegoś nauczyć.

17 Żórawski J., „*O budowie formy architektonicznej*”, Arkady, Warszawa 1962, s. 12.

PIŚMIENNICTWO

Dąrowski M., Popik L., 1999. *Cmentarz wojenny przy ul. Białej w Lublinie. Opracowanie historyczno-przestrzenne*, mps w zbiorach WKZ Lublin, s.3–15

R.Rg, *Sprawozdanie z przeprowadzonych badań sondażowych, II etap –ściany, sztukaterie*, opr. w zbiorach archiwum WKZ w Lublinie.

ARCHITECTURAL COMPOSITION IN DIDACTICS

Summary: The main aim of the article is to present curriculum of the subject “Basics of architectural design – compositions” for first-year students of the Faculty of Civil Engineering and Architecture Faculty at Lublin University of Technology. Examples of student’s work illustrate the results of the teaching process.

Keywords: architecture, composition, form, function, interpretation, style, context, perception